

Rapestad kyrka

Svenska kyrkan
LINKÖPINGS STIFT

© 2010 Linköpings stifts
kyrkobeskrivningskommitté
och författaren.

Foto Lennart Arfwidsson
Grafisk form & produktion Almlöfs förlag
Tryck Centraltryckeriet, Linköping
ISBN 978 91 7962 138 4

Omslagets baksida.
Utsikt från kyrkogården mot nordost.

Rappestad kyrka

Anita Löfgren Ek

LINKÖPINGS STIFTS KYRKOR

*Korta vägledningar av Linköpings stifts
kyrkobeskrivningskommitté:*

LENNART ARFWIDSSON, JAN ERIKSSON,
BRITT-MARIE HAMMARSKIÖLD, BENGT HÄGER,
GUNNAR LINDQVIST, ANITA LÖFGREN EK, GUNNAR NORDANSKOG,
PER-OLOF RINGQUIST OCH ÅKE SKIÖLD.

Teckning av Johan Fredrik Kock, från början av 1800-talet.

RAPPESTAD är en medeltida socken och finns nämnd 1348. Den medeltida kyrkan revs omkring år 1800 och en ny kyrka byggdes. Kyrkan är idag en av fem kyrkor inom Vikingstads församling.

Kyrkomiljön

Kyrkan ligger på en svag höjd i en liten kyrkby som omges av odlad mark. Den gamla kyrkskolan från 1864 ligger sydväst om kyrkan och öster om kyrkan ligger det gamla kommunalhuset, en rödfärgad byggnad från 1848. I sen tid har ett villaområde vuxit fram i byns södra utkant.

Den gamla kyrkan

Den medeltida kyrkan var byggd av kalksten, förmodligen vid 1200-talets början. Senare under medeltiden tillbyggdes sakristia i norr och vapenhus i söder och på sydsidan tillkom ett gravkor av okänd ålder. Kyrkan utmärktes av sitt höga västtorn med en spira byggd av Gabriel Månsson

på 1740-talet. Enligt kyrkans handlingar gjordes en hel del reparationer på kyrkan under 1600-talet och en del mindre ombyggnader. Sakristians valv reparerades och kyrkan vitmålades invändigt. På 1680-talet renoverades dåvarande altartavlan, kyrkans torn reparerades och en dörr togs upp till koret. Tio år senare sattes dörren igen och istället tog man upp två fönster. Bänkar byggdes om och målades, läktaren målades om och ytterligare fönster togs upp. År 1738 drabbades kyrkbyn av en svår eldsvåda som också skadade kyrkan, särskilt tornspiran. Det var efter detta som Gabriel Månsson byggde kyrkans spira och han ansvarade också för övriga reparationer av den brandskadade kyrkan. År 1763 byggde man ihop kyrkans vapenhus vid huvudingången i söder med gravkoret, som hörde till ägarna av Ekströmmen. Till det arbetet anlätades Peter Frimodig från Linköping. Han var verksam vid många kyrkbyggen i Linköpings stift vid den här tiden. Vid ett åsknedslag 1785 blev kyrkan illa skadad och samma år började man diskutera en nybyggnad av kyrkan.

År 1799 beslutade sockenstämman att en ny kyrka skulle byggas direkt norr om den gamla kyrkan, som då revs. En del av stenen användes till den nya kyrkans murar och i kyrkans sockel kan man se huggna kalkstenar, som har återanvänts. En arkeologisk undersökning i samband med att bergvärme installerades i kyrkan år 2008 har visat att inga hela väggar av den medeltida kyrkan kan ingå i nuvarande kyrka. Den medeltida kyrkans sydvägg påträffades något söder om nuvarande kyrkan och nordväggen bör ha funnits mitt under dagens långhus.

Kyrkobyggnaden

Som byggmästare till den nya kyrkan engagerades Erik Fredberg från Örebro. Arkitekten Jacob Wulff vid Överintendentsämbetet i Stockholm har justerat nybyggnadsritningarna, vilka troligen är grundade på Fredbergs ritningar, med Gammalkils kyrka (sydväst om Linköping) som förebild. Utvändigt karaktäriseras kyrkan av det

Orgeln. rådande nyklassicistiska kyrkobyggnadsidealet med ljusa spritputsade fasader och slätputsade detaljer, symmetriskt placerade fönster, markerad sydportal och sadeltak.

Kyrkan började användas 1802 trots att den bara var i halvfärdigt skick. Fredbergs arbete visade sig ha brister, särskilt klockstolen. Eftersom byggmästaren avled, fick snickare Anders Lorens Thunström, ansvarig för kyrkorummets snickerier, i uppdrag att göra en ny klockstol. Kyrkan stod färdig 1807 och hade ett rödfärgat spåntak och svagt brunaktig spritputs med vita, släta omfattningar. Rödtejrade spåntak har funnits på flera kyrkor i trakten.

Den ljusa och luftiga interiören utgör än idag ett välbevarat sengustavianskt kyrkorum, med färgsättning i pärlgrått, vitt och guld, bevarade trägolv med obehandlade, breda golvplankor, och en närmast intakt originalinredning av stort konstnärligt värde. För inredningen anlätades några av tidens mest namnkunniga mästare i Östergötland: konstnären Pehr Hörberg, bildhuggaren Carl Fredrik Beurling och orgelbyggaren Pehr Schiörlin. En stor del av inredningen bekostades av församlingsborna och namnen på några av givarna är omsorgsfullt målade vid respektive gåva. Predikstolen skänktes av Mag-

nus Andersson och hans hustru Catharina Jonsdotter i Tyttorp och är tillverkad 1802 av Carl Fredrik Beurling, som även tillverkade nummertavlorna och sakristiedörrens omfattning. Beurling (1755–1837) var verksam som bildhuggare, förgyllare och spegelmakare i Norrköping. Han har tillverkat minst ett tiotal predikstolar i länet, och anlätades även till andra inredningsarbeten i kyrkor. Nummertavlorna i Rappestad har en tidstypisk oval utformning. Under tavlorna finns en namnskylt som berättar att de är skänkta av ”Enkan Maria Gustafsdotter i Lilla Forsa”.

Orgeln är ett av landets största och viktigaste verk från den nyklassicistiska tiden, färdigställd 1815. Den byggdes av Pehr Schiörlin (1736–1815), som var en av tidens främsta orgelbyggare med verkstad i Linköping. Pehr Schiörlin avled under byggnadstiden och orgeln färdigställdes av hans son Jonas Fredric Schiörlin. Jonas Fredric ritade även fasaden, vars ornament snidades av bildhuggaren Anders Malmström. Denne var far till konstnären August Malmström, som är mest känd för sin målning ”Grindslanten”.

Nummertavla.

Koret.

År 1871 gjordes en större invändig ommålning utförd av fotografen och skarpskytten S L Rydholm från Linköping. Väggar och tak målades då om i vitt och inredningen färgsattes i vitt och guld. Altartavlans omfattning förblev dock orörd. I slutet av 1800-talet tillkom också de småspröjsade gjutjärnsfönster som finns kvar idag. År 1899 ersattes långhusets och korets spånklädda takfall med svartplåt.

Arkitekten Isak Gustaf Clason ansvarade för en restaurering 1925 som förutom yttre och inre underhåll innebar att bänkarna fick nya sitsar och en inbyggnad gjordes under läktaren med nya läktartrappor och utrymme för två mindre skrubbar. Clason (1856–1930) tillhörde tidens ledande arkitekter med arbeten såsom Nordiska museet, Hallwylska palatset i Stockholm och Norrköpings rådhus.

Vid 1960-talets mitt och i början av 1970-talet restaurerades kyrkan utvändigt under Ture Jangviks ledning då taken på långhus och sakristia täcktes om med galvaniserad plåt och tornets spåntak ersattes med kopparplåt. På grund av fuktproblem togs också putsen på murarnas nederdel

bort så att sockeln frilades. Under senare tid har läktarunderbyggnaden inretts med WC och besöksrum. Koret har utvidgats mot väster genom att en bänkrad har tagits bort och korgolvet byggts ut.

Koret domineras av altaret, altartavlan och altaruppsatsen. Altaruppsatsen som omger altartavlan består av joniska pilastrar som bär upp ett segment krönt med en strålsol. Hela omfattningen är svagt marmorerad och har fögyllda detaljer. Korbänkarna vid södra och norra väggen följer korets rundade former. De liknar den övriga bänkinredningen men är mer påkostade i detaljerna. Altarringen och läktarbröstningen har samma utformning med kantställda ribbor och medaljonger.

*Altartavlan av
Pehr Hörberg.*

*Centralaltare tillverkat av Folkessons snickeri 2007.
Altarduken, som är skänkt av Rappestads syföreningar, är sydd och knypplad
av Ingrid Gillberg och Elvy Karlsson. (Foto: Gunnar Nordanskog)*

Inventarier

Altartavlan är ett av Pehr Hörbergs många verk i stiftets kyrkor. Den är målad 1802 med motivet ”Jesu i Getsemane”. Pehr Hörberg (1746–1816) har målat 87 altartavlor varav 57 i Östergötland. Enligt två målade inskriptioner är altartavlan skänkt av ”Enkoman Nils Jonsson i Arnorp 1802” och ”Anders Larsson och dess hustru Catharina Nilsson i Rappestads Storgård 1802”. År 1871 blev altartavlan ”bättrad” av den tidigare nämnde fotografen och skarpskytten S L Rydholm från Linköping. På altaret står ett krucifix från 1700-talet. Korsets fot avslutas med typiska rokokoformer. Krucifixet skänktes till kyrkan av godsägare Arthur Philipson på 1950-talet.

Över den södra korbänken hänger ett epitafium över major Gabriel Holst på Ekströmmen (1718–1801). Släktens gravplats är under koret.

Dopfunten är av kolmårdsmarmor och skänktes av

föreningen "Vi Unga" 1960. Dopskålen av mässing skänktes av den kyrkliga församlingskretsen. De har även tillsammans med församlingen skänkt dopbonaden, som hänger över dopaltaret. Bonaden är komponerad och vävd av Agda Österberg i Varnhem. Kormattan i röllakan är vävd av Judit Johansson i Knäred och skänkt 1949 av Rappestad kyrkliga församlingskrets.

Till kyrkans nattvardskärl hör bland annat en vinkanna från 1759 och en kalk. På kalkens fot finns två vapensköldar, årtalet 1620 samt initialerna MH och SK. Kalkens cuppa är omgjord av Nils Tornberg i Linköping 1806. Av de två oblataskarna har den ena hört till Sjögestad kyrka. Kyrkan har två sockenbudstyg. Det ena som är från mitten av 1600-talet, förvaras i ett svarvat träfodral. Sockenbudstyg är en uppsättning mindre nattvardskärl som prästen kan ha med sig vid besök hos en sjuk eller döende person.

Krucifix från 1700-talet.

Sockenbudstyg från 1600-talet.

I samband med reformationen lät Gustav Vasa (kung 1523–1560) dra in kyrkligt silver till staten. Kvar lämnades i allmänhet det som behövdes för nattvardsfirandet. Från Rappestad kyrka tog man en förgylld krona, 33 stycken ströningar och diverse ospecificerat silver. Ströningar var små ornerade metallbleck, som var fastsatta på t ex mässkläder. Kvar lämnades kalk och oblatask, eller möjligen patén.

Kyrkans äldsta mässhake är från 1807. Av övriga mässhakar märks en av grönt ylle med broderier från Agda Österberg i Varnhem 1962, skänkt av kyrkliga församlingskretsen. En mässhake av benvit sidendamast med mönstret ”Livstrådet” är märkt Libraria 1949, komponerad EA. Till motivet kan man knyta texter ur Matteusevangeliet: *Se på himlens fåglar... Se på ängens liljor, hur de växer.*

Till kyrkans äldsta textilier hör ett broderat kalkkläde med Kristi törnekrona. Törnekronan omger ett mindre kors som vilar på en blomkvist. Kalkklädet är skänkt av fru Eva Brita Holst f. Hiutfelt på Ekströmmen (1760–1834).

Detalj av kalkkläde.

Detalj av mässhake från Libraria 1949.

Av kyrkklockorna är den stora klockan gjuten av Anders Billsten i Norrköping 1785 och lillklockan av C G Kulander i Örebro 1811. De äldre klockorna förstördes vid åsknedslaget 1785.

I vapenhuset finns uppställda gravhällar som hör till den gamla kyrkan. En av dem har markerat gravplatsen för Arfve (Arvid) Svenson i Slycka (Slycke) som dog 1692, och hans hustru Karin Persdotter.

Kyrkogården

Kyrkogården har vuxit fram runt kyrkan sedan medeltiden. Sockenstämmoprotokoll och andra gamla handlingar kan berätta en del, framför allt om skötseln av kyrkogården. År 1749 gjordes delning av kyrkogårdens gravplatser. Hela södra ”planen” av kyrkogården befanns bestå av 23 längder. Den första och andra raden skulle bli gravplatser för de fattiga, därefter räknas de olika gårdarna upp. Den åttonde raden är till exempel avsedd för Attorp och Pär Eriksson i Forssa. År 1758 tilldelades de olika byarna och gårdarna delar av kyrkogårdsmuren att underhålla. Muren mättes med hjälp av kyrkans egen måttstock. Uppmätningen godkändes och undertecknades av kyrkvårdarna och sexmännen (ett slags förtroendevalda inom församlingen) med namn och bomärke.

På en karta från 1770, som upprättades inför storskifte av Rappestad kyrkby, står det att kyrkogården innanför ringmuren är 21 kappland. Översatt till dagens mått blir det drygt 3 000 kvadratmeter. Troligen såg kyrkogården ut som en ängsmark med enstaka gravvårdar och en eller flera trampade stigar eller gångar till kyrkan. Idag är kyrkogården större och har en strikt karaktär med rygghäckar i olika höjd som delar in kyrkogården i olika rum. Kyrkogården omges av en tät trädkrans av lindar. En kyrkogård är som en uppslagsbok. Gravvårdarna berättar i första hand om vilka som vilar på kyrkogården, men man kan även läsa namn på gårdar och torp, och de titlar som finns berättar en del om verksamheter i Rappestad.

Direkt sydväst om kyrkogården ligger ett gravkapell bekostat av föreningen "Hjälpssamhet", ritat och dekor-målat invändigt 1951 av konstnären Johan Winberg, som bodde i Rappestad.

Interiör från gravkapellet.

KÄLLOR

Källström, Olle. 1935: *Medeltida kyrksilver från Östergötland förlorat genom Gustav Vasas reduktion år 1540*. Stockholm.

Räkenskaper för kyrkan. Äldre allmän odelad serie samt huvudräkenskaper 1671–1801. Vadstena landsarkiv. SE/VALA/00300/L I a/1.

